

Van grote betekenis zijn ongetwijfeld de uitweidingen over de topografische ontwikkeling van de drie stedelijke nederzettingen, alle behorend tot de categorie van jonge, gestichte steden. Ten aanzien van Straelen evenwel moest ik toch enige onnauwkeurigheden vaststellen. Op basis van onvoldoende representatieve fiscale gegevens neemt de auteur aan, dat de bevolkingsontwikkeling er gedurende de vijftiende eeuw een dalende was. De op bladzijde 347 bijeengebrachte cijfers blijken deels incorrect. Marginale aantekeningen in fiscale namenlijsten zijn ten onrechte als huishoudens meegeteld, terwijl renteheffers (in de Straelense bronnen als 'homines ociosi' of 'ledige luden' aangeduid), die voor een belangrijk deel tot de autochtone bevolking gerekend mogen worden, buiten de tellingen gehouden zijn. Zulks bleek bijvoorbeeld voor de jaren 1401 en 1495.

Mijn kritische notities mogen allermist de indruk wekken, dat ik het boek in zijn geheel negatief zou willen beoordelen. Het staat buiten kijf, dat met deze dissertatie een zeer grote en moeilijk te dichten leemte in onze kennis gevuld is. Door de naar mijn smaak te veelomvattende aanpak heeft de schrijver af en toe een steekje laten vallen. Maar na het standaardwerk van Friedrich Nettesheim uit 1863 beschikken we ruim een eeuw later eindelijk over een nieuw standaardwerk voor dit deel van het altijd zo stiefmoederlijk bedeelde Gelderse Overkwartier. Standaardwerken hebben niet het eeuwige leven; ze vormen een mijlpaal in de ontwikkeling van de wetenschap en deze inspirerende dissertatie is in dat opzicht zeker niet de minste. Daarenboven: een actief publicist als Frankewitz kennende, zal hij de laatste zijn die de geschiedenis van Geldern, Goch en Straelen, zoals hij haar nu te boek gesteld heeft, onaangeroerd zal laten.

R. W. M. van Schaik

NIEUWE GESCHIEDENIS

J. D. M. Cornelissen, *De eendracht van het land. Cultuurhistorische studies over Nederland in de zestiende en zeventiende eeuw*, met een essay over leven en werk door E. O. G. Haitsma Mulier en A. E. M. Janssen (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1987, 318 blz., ISBN 90 6707 147 1).

Het gebeurt niet vaak dat veertig jaar na de dood van een historicus diens verspreid gepubliceerde geschriften worden gebundeld. J. D. M. Cornelissen (1893-1947), in leven hoogleraar in de algemene en vaderlandse geschiedenis van de nieuwere tijden aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen, viel die eer nu te beurt door de goede zorgen van een Amsterdams en een Nijmeegs historicus. Het is niet moeilijk te begrijpen waarom de bundel in deze tijd het licht ziet: cultuurgeschiedenis vindt een breed publiek, en daarnaast is — althans in vakkringen — een zekere interesse in de geschiedenis van de Nederlandse historiografie te bespeuren. Cornelissen behoort bepaald niet tot de bekendste Nederlandse geschiedschrijvers. De uitgevers van de bundel waren zich hiervan bewust en hebben een uitvoerige inleiding geschreven waarin leven en werk van de man bekwaam worden geschetst. Cornelissens loopbaan was niet helemaal alledaags: na zijn promotie op een middeleeuws onderwerp besteedde hij enige jaren aan het uitgeven van de *Romeinse bronnen voor den kerkelijken toestand der Nederlanden* in de eerste helft van de zeventiende eeuw. Voor dit werk vertoefde hij te Rome, waar hij goed thuis raakte, niet in het minst in de bibliotheken en archieven. Na enig getouwtrek en geruzie kreeg hij in 1929 een leerstoel te Nijmegen, die hij tot zijn dood bezette. Grondtoon in zijn wetenschappelijk werk werd alras

de Nederlandse cultuurgeschiedenis in de vroegmoderne tijd, maar dan uitdrukkelijk in een Europees kader geplaatst. Terecht wijzen de uitgevers van de bundel erop, dat brede kennis van de meest uiteenlopende bronnen en zorgvuldig onderzoek en interpretatie daarvan Cornelissens sterke punten uitmaken. Hij was geen bouwer van kaartenhuizen van hypotheses, geen man van 'een hoge vlucht nemende bespiegelingen over cultuur en beschaving' (43). Al was hij verbonden aan een katholieke instelling en zelf ook met hart en ziel de Kerk toegedaan, zijn blikveld was breder dan dat van menig ander katholiek historicus. Dat blijkt ook uit deze bundel.

Wat staat daar zoal in? Ten eerste zijn essays over het Europees tacitisme, dat natuurlijk ook in de Republiek zijn sporen had nagelaten, en over humanistische troostgeschriften. Zijn inaugurele rede 'De trouw der Katholieken tegenover 'ketteren' (1930) toont hem al volop bezig een vroegmoderne wereld van politieke denkbeelden te analyseren die voor katholieken en protestanten van die tijd gold. Hij schetste de achtergrond van Vondels *Batavische gebroeders* (1663) en van de opdracht van De Groot's *De iure belle ac pacis* aan Lodewijk XIII van Frankrijk, schreef over de vraag waar toch het beeld van Johan de Witt als dictator vandaan kwam, en verdiepte zich in de vooral religieus ambivalente en moeilijk te duiden zeventiende-eeuwse geschiedschrijver Lieuwe van Aitzema en diens verhouding tot Hugo de Groot. Als de ware cultuurhistoricus die hij was begaf hij zich op het grensgebied tussen kunst- en ideeëngeschiedenis in zijn studie van Rembrandts schilderij 'De eendracht van het land' en van twee van diens allegorische schetsen. Handel en wandel van Marnix van St. Aldegonde kregen humanistische trekken toegemeten in twee bijdragen, respectievelijk over diens pedagogische denkbeelden en diens belangstelling voor botanie en tuinbouw.

Op het tijdstip dat al die stukken verschenen, verrichtte Cornelissen zonder twijfel pionierswerk. Dat valt ook af te lezen uit de manier, waarop hij schreef over het werk van zijn medegeleerden. Die hadden zich, volgens Cornelissen, in tal van zaken ernstig vergist en dat kwam, zo maakte hij impliciet wel duidelijk, omdat zij de Europese context van de Nederlandse geschiedenis te veel buiten beschouwing hadden gelaten. Menigeen kreeg zo op zijn kop, en niet alleen historici: de neerlandicus Kalff en de kunsthistoricus Schmidt Degener moesten het bijvoorbeeld flink ontgelden. Brugmans had Kampinga's dissertatie niet gelezen toen hij over Aitzema ging schrijven, Breen had geen weet van het tacitisme gehad toen hij over Hooft als historicus schreef, de neerlandicus C. R. de Klerk had niets van de Bataafse mythe begrepen, Fruin had Aitzema's intellectuele persoonlijkheid verkeerd geïnterpreteerd. En gelijk had Cornelissen — hij heeft het nog steeds. Wie zijn voetnoten bekijkt, ziet dat hier iemand aan het werk is geweest die Montaigne en Boccacini even goed kende als Hooft en Vondel, die Croce, Dilthey en de jonge Momigliano bestudeerd had en Burckhardt op zijn duimpje kende. Hij gaf zich steeds moeite over de dijk heen te kijken en buitenlandse cultuurhistorische studies bij zijn werk te betrekken. Geen wonder dat de Nederlandse recensenten 'eigenlijk meer met verbaasde lof dan met kennis' (42) op zijn werk reageerden. Zulk een aanpak was immers zeldzaam in Cornelissens tijd.

De uitgave van de artikelen is zeker adequaat. Alles is in moderne spelling omgezet en er zijn illustraties, een bibliografie en een personenregister toegevoegd. Jammer is het wel, dat de vele Latijnse citaten meestal onvertaald zijn gelaten. Het is te begrijpen dat de uitgevers van de bundel voor het werk terugschrokken, maar het is jammer voor de lezer zonder klassieke opleiding. Cornelissens bundel met nog steeds zeer waardevolle bijdragen verdient namelijk een breed publiek.

M. E. H. N. Mout

A. M. M. Dekker, *Janus Secundus (1511-1536). De tekstoverlevering van het tijdens zijn leven gepubliceerde werk* (Bibliotheca humanistica et reformatica XXXVIII; Nieuwkoop: De Graaf, 1986, 324 blz., f100,70, ISBN 90 6004 380 4).

Sinds kort mag de neolatijnse literatuur zich in ons land in een toenemende populariteit verheugen. De literaire tijdschriften *Bulletin* (144, XVI (1987)) en *De Tweede Ronde* (4, winter 1986/1987) wijdden een themanummer aan (neo)latijnse geschriften. Het tijdschrift voor Nederlandse classici *Lampas* (5, XVII (1985)) ging hen hierin voor. Met name de classicus en dichter Jan Pieter Guépin heeft veel gedaan om de neolatijnse literatuur in bredere kring bekendheid te geven. Hij wordt ook niet moe ons er op te wijzen dat de geschiedenis van de Nederlandse letterkunde geheel ten onrechte de geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur is geworden. De latijnse poëzie en prozawerken die onze voorvaderen tot ver in de negentiende eeuw produceerden, zouden — vooral door neerlandici — als kunstmatig en dus waardeloos terzijde zijn geschoven.

Guépin heeft zijn voorliefde voor de neolatijnse letterkunde niet in de laatste plaats opgedaan door lezing van de werkjes van Nicolaus Grudius (1503/4-1570), Hadrianus Marius (1509-1568) en Joannes of Janus Secundus (1511-1536). Deze drie jongste zoons van Nicolaas Everardi, president van het Hof van Holland en later president van de Grote Raad te Mechelen, vervaardigden reeds op jeugdige leeftijd elegieën en epigrammen. De jongste van deze 'Tres fratres Belgae', Janus Secundus, wist zich met zijn *Basia of Kusgedichten* onsterfelijke roem te verwerven en wordt dan ook algemeen beschouwd als de eerste Nederlandse humanist die zich met de beste Italiaanse renaissance-dichters kon meten.

Aan deze Secundus — of om precies te zijn aan de tekstoverlevering van diens tijdens zijn leven in druk verschenen werk — is de in 1986 verschenen dissertatie van A. M. M. Dekker gewijd. In een uitgebreid eerste hoofdstuk — met noten meer dan een derde van het boek — geeft Dekker een overzicht van leven en werk van Secundus. Door slim combineren van oude en nieuwe gegevens neemt de auteur onduidelijkheden omtrent het leven van de dichter weg en vult diens bibliografie aan. Zo wordt onder meer duidelijk dat Janus op vijftien in plaats van veertien november is geboren en dus niet 'Secundus' heet naar een jong gestorven broertje, maar naar de naamheilige van die dag: Secundus of ook wel Secundinus genaamd. Dekker roept een helder beeld op van de zorgvuldige opvoeding van gebroeders Nicolai, de eerste schreden op het dichterspad van de jonge Janus en zijn pogingen middels lofdichten zich een plaats aan het hof van Margaretha van Oostenrijk en daarna aan dat van Karel V te veroveren. De korte studie bij Andreas Alciatus te Bourges, Secundus' verblijf in Spanje en zijn werkzaamheden als secretaris van Georges van Egmond, bisschop van Utrecht, krijgen eveneens de nodige aandacht. De resterende zes hoofdstukken zijn hoofdzakelijk bibliografisch van inhoud. Achtereenvolgens worden tekstoverlevering en drukgeschiedenis van Secundus' Lucianus-vertalingen, zijn verzen op de kroning van Karel V en de vrede van Kamerrijk, de gedichten over de in 1530 overleden landvoogdes Margaretha en de drie — aanvankelijk aan Erasmus toegeschreven — verzen op de onthoofding van Thomas More besproken.

Dekker stelt in de inleiding nadrukkelijk dat zijn dissertatie een begin is, niet meer dan een eerste portie prolegomena. Het tweede gedeelte, de tekstoverlevering van het oeuvre gepubliceerd na 1536, moet nog volgen. Guépin heeft berekend dat Dekker nu 425 van de 6835 door Secundus gedichte versregels heeft behandeld, zodat er nog heel wat werk verzet moet worden. De auteur stelt zich voor dat zijn inspanningen uiteindelijk zullen resulteren in een